

Узагальнивши вище викладене, слід підкреслити, що правові засоби явище багатогранне та багатоаспектне, дана категорія використовується по відношенню до права в цілому, в процесі правового

регулювання його механізму, по відношенню до правових режимів тощо. Зазначене свідчить про необхідність всебічного аналізу даної категорії з точки зору інструментальної теорії права.

Література

1. Шундикова К.В. Механизм правового регулирования: Учебное пособие / Под.ред. А.В. Малько. – Саратов: СГАП, 2001. – 104 с.
2. Рассказов Л.П. Теория государства и права: Учебник для вузов. – М.: Рио, 2008. – 463 с.
3. Алексеев С.С. Правові засоби: постановка проблеми, поняття, класифікація / С.С. Алексеев // Советское государство и право. - 1987. - № 6. - С. 13-16.
4. Тихомиров Ю.А. Правовое регулирование: Теория и практика: Монография. М.: Формула права, 2008. – 400 с.
5. Теория юридического процесса / Бенедик И.В., Горшенев В.М., Крупин В.Г. и др.; Под общ.ред.: Горшенев В.М. - Харьков: Вища шк., 1985. - 192 с.
6. Малько Л В. Правові засоби: питання теорії і практики / Л.В. Малько // Журнал російського права. - 1998. - № 8. - С. 66-77.
7. Матузов Н. И. Правовые режимы: понятие и виды / Н.И. Матузов, А.В. Малько // Право и политика. – 1996. – Вып. 4. – С. 14 -19.

УДК 328.18

ЛЮСТРАЦІЯ В УКРАЇНІ: В ПОШУКАХ НАЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ

Поджаренко К.Є. – к.ю.н.

Вінницький навчально-науковий інститут економіки THEU

Люстрація – процес очищення державної влади – це складне поєднання політичних та юридичних процесів. Напевно, сьогодні проблема очищення державної влади шляхом застосування спеціальних процедур є однією із гострих та суперечливих і в науці, і в практиці. Не існує однозначної думки про те чи не створює люстрація загроз для належного рівня захисту прав та свобод людини і громадянина.

Зміст люстрації проявляється в тому, що на законодавчому рівні регламентується доступ до державних посад для осіб, пов'язаних в минулому з репресивним апаратом або щодо осіб, причетних до режимів, що порушували права людини. Слід зазначити, що у країнах, де до влади через кілька років після антикомуністичних революцій повернулися посткомуністичні партії, процес люстрації пройшов у м'яких формах і поступово припинився – Угорщина, Словаччина, Болгарія. Більш «жорстока» модель очищення влади спостерігалась у Польщі, Румунії та Чехословаччині.

Основним важливим необхідним принципом при застосуванні процесу очищення влади, при проведенні люстрації - є принцип збереження балансу між

підтримкою демократії, суспільними інтересами та повагою до особистих прав кожної людини.

Процес люстрації сам по собі не створює загроз для належного рівня захисту прав та свобод людини і громадянина. Про це неодноразово говорила Рада Європи. Однак, виникає питання про співвідносність люстрації з основними правами людини та доцільність її використання у ситуаціях, коли наявні інші альтернативи. Сама по собі люстрація не передбачає покарання за дію чи бездіяльність. За допомогою відповідних норм фактично встановлюються додаткові професійні критерії для осіб, які претендують на державну посаду. Ті, хто не відповідає цим критеріям, мають бути звільнені з державних посад з заборотою займати їх протягом певного часу. Якщо ж у діях людини є склад кримінального чи адміністративного злочину, прийняти рішення про покарання може тільки суд [1].

Хоча люстрацію часто вважають механізмом, необхідним для очищення суспільства, прискорення зміни еліт, захисту національних інтересів України, відсторонення від владних повноважень осіб, які своїми діями нівелювали засадничі принципи

української державності тощо, постійно ігнорується те, що люстрація не може бути проведена ідеально. Тобто для захисту демократії і прав людини обирається метод, який за своєю суттю не повністю відповідає тим же правовим та демократичним принципам, на захист яких він спрямований.

Більше того, люстрація помилково вважалася універсальним засобом захисту демократії та європейських цінностей; в даному контексті важливими є дві тези:

- люстрація не може самостійно забезпечити посилення демократії; вона повинна бути лише однією зі складових частин системного процесу, який включає також реформування судової системи та боротьбу з корупцією, інакше люстрація перетворюється на інструмент усунення від влади політичних опонентів;

- люстрація повинна ґрунтуватися на визнаних світових стандартах та верховенстві права; інакше з механізму захисту демократії вона перетворюється на явище, яке ще більше розмиває демократичні засади в державі.

На жаль, обидві тези проігноровані в рамках розгортання процесу люстрації в Україні, законодавчою основою якого став Закон України «Про очищення влади» (надалі - Закон) [2].

Є різні погляди на дію Закону. З моменту набрання чинності цього нормативного акту пройшло понад півтори року, результат - лише 700 осіб офіційно пройшли процес люстрації, понад 1000 осіб звільнились з посад за власним бажанням. Але не всі виявилися готовими до люстрації. Переважно це представники середньої та нижньої ланки керівництва. Фактично, «гучні» люстраційні процеси в Україні відсутні. Результативність для суспільства цього заходу є малопомітною, і тому є певне незадоволення цими процесами.

Закон вводить заборону на зайняття певних посад протягом 10 років особами,

які в період з 25 лютого 2010 року до 22 лютого 2014 року терміном більше 1 року займали певні державні посади. Аналогічна заборона діятиме щодо осіб, які займали зазначені у Законі посади менше 1 року, але, включаючи період з 21 листопада 2013 по 22 лютого 2014 року, і не звільнених за власним бажанням [2].

Наразі, норми Закону є загальним, під його дію підпадає значна кількість людей. Ми погоджуємося з тим, що держава має люструвати тих, хто знаходився на ключових позиціях та визначав політику держави, але звільнення усіх чиновників усіх рангів просто за те, що вони перебували у той час на певних посадах, — це з нашого погляду є перебільшенням.

Важливо підкреслити, що люстрація відповідно до європейських стандартів не є покаранням за своєю суттю. Люстрація - це не пошук винних, а санація держави, можливість терміново за об'єктивними критеріями визначити доступ до державної служби для тих, хто має на неї право. Люди, які не відповідають цим критеріям, повинні бути звільнені. Відтак, люстрація є фільтром до державної служби. Люди не вірять в люстрацію, тому що зневірені і уявляють люстрацію як процес, коли хтось покарає винних [3, с. 112]

Враховуючи різні погляди провідних фахівців на проблему та аналізуючи процес люстрації в Україні та інших державах, вбачається, що вітчизняна практика впровадження люстраційних процедур тільки формується й природно викликає багато теоретичних та практичних запитань. Їх належне осмислення й вирішення потребує урахування Європейського досвіду, аналізу практики ЄС з прав людини, ретельних досліджень українською правничою наукою у світлі зобов'язань держави у сфері отримання прав і свобод людини і громадянина, верховенства права над державним свавіллям.

Література

1. Занфірова Т. Завдання люстрації – створити умови, щоб не повторювались подібні злочини / Т. Занфірова // Урядовий кур'єр. – 2014. – 8 грудня. – С. 3.
2. Про очищення влади: Закон України 16.09.2014 року (редакція від 26.04.2015 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Смородинський В.С. Проблема впровадження люстраційних процедур очищення державної влади: Європейський та вітчизняний досвід / В.С. Смородинський // Право України. – 2015. – С. 111-119.